

Euroopa Liit
Euroopa
Regionaalarengu Fond

Eesti
tuleviku heaks

Siin lasteaias on kõik sõbrased ... **Lapsesuunaljad kui** **emotsionaalne rühmapärimus**

Piret Voolaid, piret@folklore.ee

Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonna vanemteadur
Lasteaiaõpetajate eesti keele seminar „Naer ja nutt on kaksikvennad“
1. detsembril 2016 Eesti Rahva Muuseumis

EESTI KIRJANDUSMUSEUM

ESTONIAN LITERARY MUSEUM

Tänane teema

4-aastane Kertu lohutab Kärti: “Siin lasteaias on kõik sõbrased, ei ole tarvis nutta.” < V.H., Vinni lasteaed Tõruke, 2011

- levinud tava laste ütlusi kirja panna - pere- ja lasteaiapärimus
  - lapsesuunaljad, lapsesuütlused, laste naljakad ütlused, lapsesuufolkloor
  - oktoobrist 2010 kuni jaanuarini 2011 toimunud lasteaiapärimuse kogumisvõistlusele laekunud laste naljakad ütlused - (nn lapsesuunaljade) korpus, rõhuasetus **keelel, pärimusel ja huumoril**.
1. Mida on õpetajad tajunud naljakana ja pidanud kirjapanemise väärseks?
  2. Millistel mehhanismidel lapsesuütlused põhinevad ja millised seaduspärad hakkavad lapsesuunaljade uurijale silma?

Sõnastikust • Eessõna • Lühendid • Mängime • @arvamused.ja.ettepanekud

Päring: lapsesuu

Otsi ja näita!

artikli osas

Märksõna

Leitud 1 artikkel

lapse|suu

hrl PILTL (lapselikult otsekohese rääkimise kohta). *Niisugust asja võib ainult tema oma lapsesuuga küsida, välja ütelda.*

Nt poliitikute lapsesuud – omamoodi retooriline võte

Jürgen Ligi lapsesuu võib talle vabandusist hoolimata maksta ministrikoha! (17)

Õhtuleht.ee, 24. oktoober 2014, 07:00

f JAGA LUGU!

🐦 LISA TVIIT

🖨️ Prindi

ENNE ÜTLEB, SIIS MÖTLEB: «Ah, see on ju Ligi!» ütlemistega on parteikaaslased püüdnud varasemaid rahandusministri ägestunud sõnavõtte leevendada. (Arno Saar)

Lingvistiline vaade – osa lastekeelest, keelenaljad

Lastepärimuse ja lastekeele kogumine-uurimine Eestis 1920.

aastatesse (esimesena kutsus üles lastekeele kohta ülestähendusi Julius Mägiste 1924. aastal ajakirjas Eesti Keel).

Eesti lastekeele korpus – CHILDES-andmekogu (Child Language Data Exchange System) – on loodud **igapäevakõne suuliste lindistuste** põhjal (esimesed andmed lisatud 1998, Reili Argus)

Süsteem erinevate uurijate kogutud keelematerjali ühistel alustel transkribeerimiseks ning töötlemiseks, võrdlemiseks ja jagamiseks.

CHILDES-süsteemi on lastekeeleuurijad kasutanud juba üle 20 aasta, projektiga on liitunud 4500 uurijat, andmekogus on 130 korpusi ning kasutatud materjali põhjal on ilmunud üle 1500 teadusartikli.

Eesmärgid: esimese keele omandamise, teise keele omandamise, kakskeelsuse, kliiniliste probleemide uurimiseks mõeldud korpused.

Folkloristlik vaade

Naljaheitmiste ja naerualuseks satub inimene juba sündimisel ja lapsepõlves. Elukogenud vaatlejale pakub rohkesti nalja teiste rumal teadmatus elu tekkimise ja arengu nähtustest. Naeruta ei saa mööda ka lapse vaimuelu kujunemise kobavatest keerdkäikudest. See loob nn.

*„**l a p s e s u u**“ naljandid, mida on elavalt harrastanud ka meie endised ajalehed ja perekonna-ajakirjad, kust on mõjustusi tulnud rahvanaljanditelegi. Liigselt kirjanduslikud tüübid on siin siiski kõrvale jäetud, kuigi allikaküsimused pole kaugeltki veel lahendatud. Teisest küljest toetuvad lapse loogika naljandid tõsilugudele, millel polegi veel rahvaloomingu traditsionaalsust.*

Põldmäe, Rudolf 1941. Eesti rahvanaljandid I: Inimese eluperioodid. Tartu: Teaduslik Kirjandus, lk 8. Rubriigid „Lapse rumalus ja äpardused“, „Lapse avameelsus“, „Laps teeb pahandust“, „Lapse laiskus, jonnakus ja kurjus“, „Laps tegutseb täiskasvanuna. Lapse tarkus ja kavalus“ (jrk. nr-d 15-96)

Folkloristlik vaade

- Žanrilt (**keelespetsiifilised**) humoorikad tõsielulood. Ühisosa reaalelu naljakate juhtumite, humoorikatel **eluseikadel rajanevate lugudega** (vt Hiidemäe 2014: 45).
- Lapse silmade ja otsekoohese suu läbi vahendatud kogemuse püüab kinni ja vormib kas **suuliseks** või **kirjalikuks looks** (**tavaliselt**) **täiskasvanu**, kes on **sündmuse/situatsiooni tunnistaja**.
- **Argikõne** osa, kuulja ja loo edasijutustaja/kirjapanija jaoks enamasti meelelahutuslike funktsioonidega spontaanne ja **argine situatsioonihuumor**, mida **laps ise tavaliselt naljakana ei tajugi**.

Situatsiooninali - kontekstuaalsus

C. Laste naljakate ütlemistega on see lugu, et tihtipeale on nad ainult antud situatsioonis naljakad. Sinna juurde lisandub veel lapse miimika, kehakeel jne. < M.T., Tallinna Priisle lasteaed

Folkloristlik vaade

- Seotud **algselt konkreetse lapse ja sündmusega**, toovad kuuldavale **lapse hääle**, toetavad identiteeti ja mälu selle aja kohta, mida laps ei mäleta.
- Potentsiaal muutuda **rühma-** või **perepärimuseks**, mis võib jääda aastateks kogukonna kõnepruuki.
- Väärt süžeed võivad anonüümse naljana **konkreetsest kogukonnast** (nt huumorikogumike kaudu või anekdoodina edasi rääkides) **väljapoole kanduda ja levida**.
- Algkonteksti ja personaalsuse hajudes saab oluliseks **naljakas ütlus**. (Laiemas mõistes tugineb lapsesuuhuumorile suur osa folkloorseid nalju, nt Juku anekdoodid.)

Huumoriteoreetiline puutepunkt

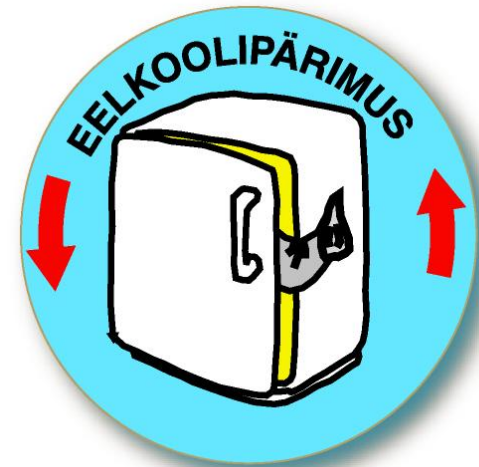
Erinevus anekdoodist selles, et lapse enda jaoks pole väljaütlemised tavaliselt naljakad, täiskasvanu aga tajub argisituatsioonis ette tulnud nalja tahtmatu huumori (*unintentional humour*, Martin 2007) või juhuhuumorina (*accidental humour*, Nilsen ja Nilsen 2000).

Sündmuse teeb talletamis- ja edasirääkimisväärseks **ütluse humoorikus**, nalja tekkeks vajaliku üllatusmomendi põhjustavad

- lapse ootamatu loogika,
- omamoodi asjadest arusaamine,
- vääritimõistmine,
- keelevead,

mis tunduvad vaimukad, on hetkes meeolukad ja emotsionaalselt väärt jäädvustamist ja edasirääkimist.

Üle-eestiline lasteaiapärimuse kogumisvõistlus okt 2010 – jaan 2011

Küsitluskava

1. Tähtpäevad ja peod.
2. Mängud.
3. Jutud ja ütlemsed.

C. Palun jälgige mõne aja vältel lapsi ja pange kirja laste naljakaid ütlemsi.

(http://folklore.ee/kp/lp/index_e.htm)l):

45 vastajat, ühtekokku üle 100 arvutilehekülje materjali, 880 teksti

Kaustaja: Piret Vuolaid; Tehnilise toetaja (pildid): Raido Kuus

© Piret Vuolaid; © Raido Kuus; © Eesti Kirjandusmuuseum

Tartu 2015

Lasteaiaõpetajatelt kogutud lapsesuunaljad parooliga kaitstud andmebaasis
www.folklore.ee/Lapsesuu

EESTI KIRJANDUSMUSEUM

Materjal

„Mesilaste rühmas kirjutatakse üles laste naljakaid ütlemissi. Lõpurühma lastega oleme teinud laste illustreeritud raamatuid “Lapsesuu”, mida oleme kinkinud lasteaia sünnipäevaks või paljundatult kooliminejatele lõpuaktusel. Õpetajad Merike ja Õie võitsid eelmisel aastal laste naljadega Tähekesese naljavõistluse. Meie laste ütlemissi on ilmunud “Tähekeses” ja kogumikus “Kükitav mannatera”, 2010. < Tartu Helika lasteaia õpetaja

* * * *

Mõned meie laste naljakad ütlemissid. Kogume neid kaustikusse, et ei ununeks. Naljapäeval ehk 1. aprillil me loeme neid lastele. < Hargla kooli lasteaia õpetaja

Materjal

Kirjapanekud jagunevad laias laastus kaheks:

- 1) naljad, mis on tulnud ette juhusliku igapäevategevuse ja -suhtluse (õppetöö) käigus,
- 2) naljad, mis on saadud vastuseks õpetaja sihipärastele küsimustele ja ootustele (õpetaja on jäädvustanud mõne etteantud teema – nt õnne tähendus, kodu – arutelu).

Vorm

1. Monoloog, ainult ütlus välise kontekstita:

Müri oli - äike müristas

Ütlusele eelneb lapse nimi:

TORMI: „Minul on need täitsa uued peksapüksid (teksapüksid)“ (sept`10)

lapse nimi ja vanus:

Raio (3.a): Kui mul oleks üks jalg, ma teaksin täpselt, kus jalga saabas käib!

Vorm

2. Dialoog

Kasvataja küsib Markus Sandrilt: „Kas ma võin sind aidata ja mandariini ära koorida?“

Markus Sander küsib vastu: „Kas sa tahad koored ära süüa?“

Pikema kontekstuaalse kirjeldusega

4-aastane poiss jälgis küünla põlemist ning minu loal hakkas kopsikuga küünlaleeki ära kustutama. Ta vajutas seda küünlale liiga kõvasti peale ning sulanud küünlarasva tilgad kukkusid põrandale ja hangusid ära. Mina ütlesin: „See on küll nüüd pahandus.“ Poiss vastas: „See ei ole pahandus, see on tööõnnetus.“

I Kolmandikus kirjapanekutes on esiplaanil sõnavara tasand

Sarnase hääldusega sõna vales tähenduses
homonüümid – sama kuju, eri tähendusega sõnad;
paronüümid – kõlalt sarnased, eri tähendusega sõnad

- Gerdo räägib tüdrukutele: „Ma olen saanud kunagi **pasteedi** peal hüpata!“
(Gerdo oli käinud batuudil hüppamas)
- Miiu (4a): “Minu lemmikloom on **amsterdam**”
- Lapsed söövad laua ääres. Mehis vaatab aknast, kuidas väljas lumi
tuiskab ja ütleb: „**Purskab** väljas!“

I Kolmandikus kirjapanekutes on esiplaanil sõnavara tasand

Metatees väljendis *kõrge kontsaga kingad* ehk *kontsakingad*:

kintsakongad

konksa kingad

ilusad kontsatatud

kingad, kontsad

-----

kõrgendushüpe (kõrgushüpe)

mõõklema (vehklema)

porgandeid hõrendama (harvendama)

pillima (pilli mängima)

Pipi Miksuke (Pipi Pikksukk)

lihatihane (rasvatihane)

süstaldaja (medõde)

ninasaurus (ninasarvik)

saapasepp (kingsepp)

I Leksikaalne tasand

Nalja tekkeks piisab sõna tähendust muutvast täheveast

- „*Peale piimahambaid tulevad **jäähambad**.*“
- *Janek (6a): „Marjo, kas sul **mokamütsi** on?“*
- *Sõidame autoga Anne kanalist mööda ja 6.a. Ander ütleb: „Lähme homme siia **kanalasse** ujuma.“*

Kõikvõimalikud muud keelemängud (nt spoonerism)

- *Joosep(4.a.): Õpetaja! Me käisime koridoris!!! **SAJALA!!!***

I Leksikaalne tasand

Lapse enda (homonüümiline) sõnaloome

- “Ema, vaata, **kapsutaja** tuleb!” (kasvataja kohta)
- 2-a. Georg leiab pliiatsi ja näitab kasvatajale: „Vaata **piialits!**“
- Nüüd ma tean, pull on isa, tal ei ole **taguraid!** (udaraid)

Uued muutvormid (verbivormid)

- Õnne Liis läheb rühma uue koristusnurga juurde: „Teen lapi märjaks ja lähen **lappima!**“
- Eliise (2a) näitab oma lakitud küüsi: „Näe, vaata – Mann **küüsis!**“
- 5.a. Helo: „Kasvataja, minul on täna **poodimine!**“ (poodi minek)
- Rühmas töötab elektrik ja vahetab lülitit seinal.
Mikael, 5-aastane: “ Kas sa paned meile uue **vajutela?**”

I Leksikaalne tasand

Grammatiline viga või vorm, mida tavaliselt ei kasutata

- *Annabel tüdrukutele: „kui ma ükskord veel väike olin ja mul kõht valutas, siis ma pidin ju **kiirappi** minema ja seal hästi kaua olema!“*
- *5.a. Sven Erik kuulis, kuidas kasvataja rääkis emmega verivorstidest ja leidis, et: „**Seasid** tapetakse.“*
- *„Ma tahtsin täna kodus **puhkata**.“*

Kakskeelsus, mis seostub **tähendusülekandega ja üldiste teadmistega**, nt võib lapse vaatepunktist olla ema ja tema nimi sünonüümsed

- *Vene perest pärit tüdruk vastab küsimusele: Mis Su ema nimi on? **Mamotška!***

II Ootamatu stiili- ja kujundikasutus

- *Raul unistab: „Suurena hakkab **rokkijaks, rokin täiega!**“*
- *Lapsed söövad. Gerdo küsib juurde, Marcus aga ei võta lusikatki kätte.
Gerdo: „Marcus jääb **kelgunööriks!**“*
- *6.a. Marie: „Liisa ei tulnud täna lasteaeda, sest ta on **peast natukene soe.**“*
- *Loomaaias ekskursioonil olles sai lõvi tigidaks Triinu (6.a):
"Lõvil **tulid närvid välja**"*

II Sotsiokultuurilised vihjed

Kultuurilised stereotüübid, nt soostereotüübid

- *Kalle räägib tähtsalt teistele lastele: „Tõeline mees kannatab külma ära!“*
- *Raul Madis-Maioldile: „Arva ära, miks mulle kiilakad tüdrukud ei meeldi? Sellepärast, et ma mõtlen siis, et on poiss!“*
- *Kasvataja häämitsuse „Uihh!“ peale pistab 4.a. Andri pea kapist välja ja küsib: „Kas sa oled ka mingi kiljuv naine või?“*
- *5-aastane poiss: “Onju, et naised on vajalikud, sest muidu ei oleks järjendikke?”*

III Täiskasvanumaailma ja sõnakasutuse matkimine

- *Haldi isa on muuseumi direktor. Ühel päeval peale söömist võtab Haldi laualt kaks allesjäänud küpsist ja ütleb: „Ma viin need muuseumi naistele. Nad ei saa kuskil söömas käia. Mulle ei meeldi nälgivad inimesed!“*
- *3.a. Karl: „Oh oleks ma juba suur, siis ma saaksin endale päris naise võtta.“*
- *Melinda (3.a): Üks mutt müüs turul Salmele (vanaema) roiskunud kala! (Milline sõnavara 3.a!)*
- *Nelja-aastane Piibe tuleb hommikul lasteaeda ja kurdab kohvi joovale kasvatajale, et kodus sõi küll, aga kõht on ikka tühi. Õpetaja küsimuse peale, et kas sa putru tahad natuke, vastab Piibe: „Ma putru ei taha, aga kohvi tahaks küll.“*

III Suhe täiskasvanumaailmaga

Lisan siia kevadel 2010 tehtud küsitluse selle kohta, et kelleks nad suurena saada tahaksid. Need lapsed olid parasjagu lasteaiast kooli minemas...

HESTER- Mina tahan hakata lapsehoidjaks. Lähen ukse taha ja küsin: "Kus on laps?"

MATTIAS- Ma hakkan KIRJANIKUKS nagu mu isa! Tead, ma mõtlesin ümber ja hakkan siiski hoopis KINDRALIKS!

SIMOONA- Ma ei viitsi tegelikult arstiks hakata. Ma tahan poemüüjaks!

ANITA- Emme tahab, et ma hakkan arstiks ja ma hakkangi! Mul on ÖRNAD käed!!!!

JAN- JASPER- Tahan hakata politseiks.

KREETE- LISETTE Ma veel muidu ei tea. Ehk poemüüjaks...

LOOMAPOEMÜÜJAKS! Ma mõtlen veel ümber.

LOVIISA LORELAI- Mina tahan hakata lauljaks. Kui ma lauljaks ei saa siis ma tahaksin raamatupidajaks nagu mu emmegi. < M.T., Tln, Priisle lasteaed

IV Katsed põhjendada-kirjeldada nähtusi-olukordi oma kogemuse ja loogika alusel

Mängitakse äraarvamise mängu. Kasvataja kirjeldab pildil olevat eset:

„See on elutu, ümmargune ja musta-valgekirju.“

„Lehm,“ arvab Alvaro.

„Ma ütlesin, et see on elutu,“ täpsustab kasvataja.

„Surnud lehm!“ teab Alvaro.

Meribel vaatab ükselt, kuidas lõunasööki jagatakse.

Meribel (näitab näpuga): „Mina tahan seda taldrikut!“

Kasvataja: „Ei, meil nii ei käi. Paneme nii, kuidas juhtub.“

Meribel: „No siis teeme nii, et juhtub!“

Siiras reageering

Kasvataja: „Joonistage oma issi kõrvale issi lemmikasi ka, auto näiteks.“

Liisi: „Mina joonistan emme, issile meeldib emme!“

Kasvataja: „Mis emme nimi on?“

Grete-Liis: „Krissu. Ja issi nimi on musi!“

Kaisumõmmid söövad oodet.

Kasvataja: „Sööme nüüd puuvilja.“

Õnne Liis: „Mis puuvilja, see on ju õun!“

Mõiste- ja teemaarutelud

KUIDAS RASKEL AJAL SÄÄSTA?

Kalleid asju ei osta, näiteks kohvimasinaid

Pangast saab laenata

Ainult sööki peab ostma

Kui sul on aiamaa, saad sealt sööki

Poes ei käi üldsegi

Lihtsalt ostad oma asjad ära ja siis ei osta enam midagi

Minu isal on veel töö alles, tal on raha

(Marumõmmid, september 2009)

Kokkuvõtteks

- Ütlused on kirjapanemise hetkel täiskasvanuhuumor, mida saab analüüsida eri vaatenurkadest.
- Suur osa naljakana tajutust põhineb laste keeleomandamisega kaasnevatel „vigadel“ ja areneva maailmavaatega seotud originaalsetel ja omalaadsetel tõlgendustel.
- Talletatakse perspektiivitundega – individuaalses plaanis on lapse jaoks kirjapandud naljad emotsionaalne mälutugi beebi- ja lapseea fotoalbumite ja mälestusraamatute kõrval.
- Paljude naljade puhul pole personaalsus oluline, toimivad huumorina algsituatsiooni ja -konteksti hajudes.

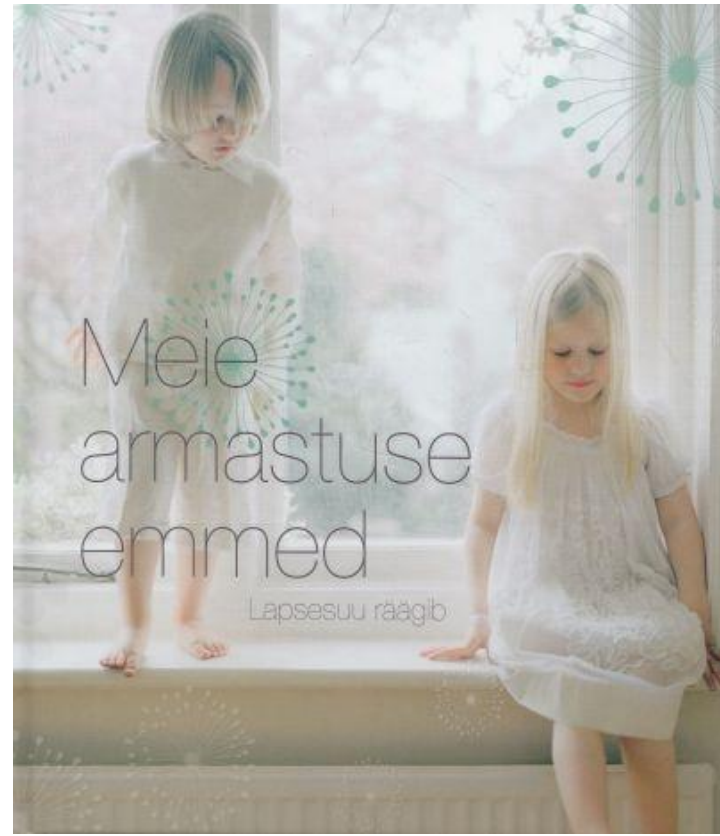

Tänan!

Marti vaatab talvel aknast, kuidas vihma sajab: „Järgmine aasta kirjutan jõuluvanale, et paluks lund ka, kui kelgu tood!“

Lumist jõuluootust ja palun pange kirja, mida lapsed ütlevad!

Kirjandust

- Voolaid, Piret 2015. Lapsesuufolkloor lingvistilise humoriteooria vaateväljas: Suulistel ütlustel põhinev kirjalik traditsioon. Keel ja Kirjandus, 12, lk 841–858.
- Voolaid, Piret 2012. Meie armastuse emmed. Lapsesuu räägib. Tallinn: Ajakirjade Kirjastus.